

## **СТВОРЕННЯ НЕБЕЗПЕКИ ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ**

**Шевчук А. В.**

### **ВСТУП**

У національному кримінальному законодавстві поняття «створення небезпеки» застосовується в багатьох контекстах, кожен з яких має своє правове значення. Передусім, наявність реальної загрози заподіяння істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі розглядається як ознака суспільної небезпеки діяння. У разі відповідності іншим складовим елементам кримінального правопорушення це може свідчити про караність діяння. Крім того, у випадках замаху на кримінальне правопорушення дії, безпосередньо спрямовані на його вчинення, передбачені конкретною статтею Особливої частини Кримінального кодексу України, створюють пряму загрозу заподіяння істотної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони. Особливу увагу слід звернути на те, що створення небезпеки завдання певної шкоди прямо вказано у низці статей Особливої частини КК України як обов'язкову ознаку складу відповідних кримінальних правопорушень. У всіх наведених випадках дії суб'єкта кримінального правопорушення призводять до виникнення небезпеки спричинення істотної шкоди об'єкту, що охороняється кримінально-правовими нормами. Проте, залишаються відкритими питання щодо того, чи є сенс поняття «створення небезпеки» однаковим для усіх зазначених ситуацій, адже нині відсутнє чітке та уніфіковане тлумачення цього терміна в рамках чинного законодавства та юридичної доктрини.

У рамках нашого дослідження проаналізовано питання, які в комплексі дозволяють отримати ґрунтовні відповіді щодо правової природи, визначення та ключових ознак поняття «створення небезпеки» у кримінальному законодавстві. Особливу увагу приділено поняттю й класифікації складів кримінальних правопорушень, пов'язаних зі створенням небезпеки, а також особливостям конструкції таких складів. Крім того, вбачаємо за потрібне внести до КК України зміни з метою оптимізації норм, що регулюють відповідальність за делікти такого характеру.

### **1. Категорія «створення небезпеки» в кримінальному законодавстві України: сутність та генеза**

Зрозуміти сутність будь-якого явища можна лише через визначення його ключових ознак, які формують зміст цього явища. У Кримінальному кодексі України для позначення ознак складів деяких кримінальних правопорушень законодавець застосовує логіко-граматичну конструкцію «...що створило небезпеку...». Прикладом цього є ч.1 ст. 253, ч.1 ст. 239, ч. 1 ст. 267, ч. 1 ст. 276 і

інші КК України<sup>1</sup>. У тексті закону про кримінальну відповідальність відсутнє визначення терміну, що позначається конструкцією «створення небезпеки». Водночас у вітчизняній доктрині кримінального права це питання до цього часу комплексно не досліджувалося. Відомо, що для правильного застосування певної кримінально-правової норми необхідно чітко розуміти її зміст. Необхідність єдиного трактування вбачається пріоритетною, оскільки це сприятиме забезпеченню стабільності та уніфікованості правозастосовної діяльності, а також утвердженню принципу верховенства права. Саме тому ґрунтовний аналіз змістових та кваліфікуючих ознак кримінально-правової категорії «створення небезпеки» є актуальним науковим завданням. Це сприятиме ефективнішому застосуванню існуючих кримінально-правових норм і закладенню основ для розробки та впровадження нового кримінального законодавства.

Комплексне дослідження питань кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні діяння, пов'язані зі створенням небезпеки, має важливе значення для розвитку української науки кримінального права. Особлива увага має бути приділена експлікації правової сутності, змістового наповнення та типологічних ознак кримінально-правової концепції «створення небезпеки» в контексті її функціонування як структурної ознаки складу кримінального правопорушення. Також слід проаналізувати механізм заподіяння шкоди об'єктам, що знаходяться під кримінально-правовою охороною, у межах правопорушень, пов'язаних із створенням небезпеки. Особливу увагу потрібно приділити дослідженню того, як специфіка цієї категорії деліктів відображається в їх складах. Крім того, важливо встановити, у яких саме випадках створення небезпеки для об'єктів кримінально-правової охорони має настати кримінальна відповідальність, а також визначити місце цього явища в контексті теорії складу кримінального правопорушення.

Задля розуміння інтерпретації сутності категорії «створення небезпеки» у вітчизняному кримінальному праві, особливо в межах доктрини складу кримінального правопорушення, першочергово необхідно експлікувати семантичне значення лексем «створення» та «небезпека». У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» термін «створення» трактується як дія, що відповідає значенню слів створити чи створювати. Слово «створювати» або «створити» має такі чотири основні значення: 1) надання життя або існування чомусь, формування чи виготовлення чогось; будівництво, спорудження; винайдення або розробка чогось нового, невідомого раніше; здійснення творчої праці шляхом створення наукового чи мистецького твору; 2) ініціювання існування чогось, організація чогось нового, формування або утворення; 3) забезпечення можливості для існування чогось, підготовка чи створення умов для чогось, провокування чогось, що стає причиною певного явища; 4) визначення основних характеристик чи надання чомусь певних ознак або властивостей<sup>2</sup>. Створення в реальності передбачає появу або народження

---

<sup>1</sup> Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

<sup>2</sup> Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 1388.

чогось нового, чого раніше не існувало, або надання вже існуючому явищу нових ознак чи властивостей. Сам процес створення залежить від характеру об'єкта, що виникає. У цьому контексті йдеться про певний вплив одного явища або суб'єкта на об'єктивну реальність з метою привнесення чогось нового або змінення вже наявного, наділяючи його новими характеристиками.

Слово «небезпека» має кілька лексичних значень. По-перше, воно означає можливість виникнення якоїсь біди, нещастя, катастрофи чи шкоди, тобто стан, що характеризується наявністю чинників або обставин, які становлять ризик чи потенційну небезпеку для певного об'єкта. По-друге, це може бути потенційне джерело шкоди<sup>3</sup>. Іншими словами, «небезпека» охоплює як імовірність настання певної події, яка може завдати шкоди за певних обставин (тобто може реалізуватися або ні), так і реальний стан, коли загроза вже існує об'єктивно і викликана конкретними умовами. Цей стан сам по собі виступає потенційним джерелом шкоди. Ці три аспекти характеризуються нерозривним взаємозв'язком, який буде докладно висвітлено у подальшому викладі.

Кожне з понять «створювати» і «створити» має свої особливі відтінки значення. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначено, що за загальноприйнятим правилом, якщо слово має кілька значень, то першочергово подається найбільш поширене серед варіантів у мовній практиці<sup>4</sup>. Водночас Н. Ф. Стаховська зазначає, що в науковому стилі мови терміни зазвичай вживаються в одному чітко визначеному значенні, яке може не збігатися з їхнім первинним змістом. Це пов'язано з тим, що багатозначність у рамках наукового дискурсу є небажаною, оскільки спричиняє неточність і двозначність у тлумаченнях<sup>5</sup>. З цього питання Л. Л. Беседна підкреслює, що у правовій практиці доцільно застосовувати слова та вирази в більш вузькому або спеціалізованому значенні порівняно з їхнім використанням у загальнолітературній мові<sup>6</sup>. У сучасній українській мові кожне окреме значення багатозначного слова проявляється виключно в відповідному контексті. У зв'язку з цим, у межах аналізу даної проблематики доцільним є дослідження специфіки лексем «створювати» та «створити» у словосполученні «створення небезпеки». Для цього необхідно розглянути кожне із зазначених значень дієслів «створювати» та «створити» у сполученні зі словом «небезпека», а також визначити таке семантичне наповнення, яке найповніше передає суть словосполучення «створювати небезпеку». Особливу увагу слід приділити аналізу контекстного значення даного поняття в межах кримінального права, оскільки саме комунікативна ситуація, в якій застосовується слово, відіграє фундаментальну роль у формуванні, розвитку та фіксації його значень<sup>7</sup>.

---

<sup>3</sup> Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпін': ВТФ «Перун», 2005. С. 747.

<sup>4</sup> Там само.

<sup>5</sup> Стаховська Н. Ф. Зміни у лексико-семантичній структурі української [http://www.confcontact.com/2015-nauka-v-informatsionnom-prostranstve/fl2\\_stahovska.htm](http://www.confcontact.com/2015-nauka-v-informatsionnom-prostranstve/fl2_stahovska.htm)

<sup>6</sup> Беседна Л. Л. Визначення юридичного терміна як елемента законодавчої системи. *Інформація і право*. 2011. № 3 (3). С. 37–38.

<sup>7</sup> Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фонетика : підручник. А. К. Мойсієнко, О. В. Бас Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ : Знання, 2010. С. 50.

Аналізуючи поняття словосполучення у кримінальному законодавстві «створювати небезпеку», слід зазначити, що воно передбачає можливість настання істотної шкоди або катастрофи, чи то в теперішньому, чи то в майбутньому. Це також стосується провокування або породження ситуації, за якої певній особі, явищу чи об'єкту загрожує небезпека, або ж ситуації, яка може спричинити виникнення таких умов. Унаслідок створення небезпеки відбуваються зміни в об'єктивній реальності, які перетворюють початковий стан об'єкта. Новий стан, у якому існує загроза, стає потенційним джерелом шкоди, що має ймовірність реалізації. Таким чином, цей стан є похідним, оскільки його виникнення безпосередньо пов'язане з появою небезпеки.

Окрім цього, слід звернути увагу, що значення будь-якого словосполучення, яке містить у собі дієслово, залежить від його виду (доконаного чи недоконаного). Це стосується й словосполучення «створення небезпеки». Дієслово «створювати» відноситься до недоконаного виду, що позначає процес, який ще не завершився, тобто дію в розвитку. Натомість «створити» – це доконаний вид дієслова, який вказує на завершену дію, її результат або дію, яка обов'язково відбудеться в майбутньому. Таким чином, коли йдеться про словосполучення «створювати небезпеку», мається на увазі процес, який ще триває, не завершений і не призвів до остаточних наслідків. Водночас вираз «створити небезпеку» означає вже завершену дію, наслідок якої привів до формування нового стану – одночасно джерела потенційної небезпеки. Це дозволяє зробити висновок, що вживаючи у диспозиції статті Кримінального кодексу України формулювання «...що створило небезпеку», законодавець акцентує увагу на двох аспектах: 1) у складі кримінального правопорушення суспільно небезпечна дія має бути такою, що здатна спричинити зміни в стані об'єкту кримінально-правової охорони; 2) небезпека виступає наслідком і результатом такої дії.

Термін «створення» є віддієслівним іменником, який вказує на процес чи дію, пов'язану із значенням дієслів «створити» або «створювати»<sup>8</sup>. Цим словом позначають подію чи акт створення чогось нового, формування або виникнення. Водночас існує й інший схожий термін – «створювання»<sup>9</sup>. Це також віддієслівний іменник, проте він більшою мірою пов'язаний з дією, характерною для недоконаного виду дієслова «створювати», і підкреслює саме тривалість чи процесуальний характер цього дійства. Таким чином, обидва слова мають близьке значення, проте варіюються залежно від аспекту (доконаного чи недоконаного), який вони виражають у мовленні. З цього можна дійти висновку, що слово «створення» може позначати як завершену, так і незавершену дію, тоді як «створювання» вказує виключно на процес незавершеної дії. Отже, термін «створення небезпеки» доцільно використовувати як узагальнене поняття, яке включає всі дії, спрямовані на виникнення або формування стану небезпеки, а також результат чи наслідок таких дій. Водночас важливо зазначити, що вибір конкретної форми дієслова («створювати» чи «створити») забезпечує більш точне

---

<sup>8</sup> Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 1388.

<sup>9</sup> Там само.

розуміння контексту у тих випадках, коли це має значення. У ситуаціях, де можливо вживати узагальнююче поняття, доцільніше використовувати віддієслівний іменник «створення», адже за своєю суттю він охоплює і завершений, і незавершений процес дії.

За змістом поняття поділяються на позитивні та негативні, і цей поділ має принципове значення у контексті логічного аналізу. У рамках логіки поняття вважається негативним тоді, коли воно описує відсутність або заперечення певних ознак чи характеристик, властивих позитивним поняттям. Тобто, для осмислення змісту негативного поняття неможливо обійтися без розуміння сутності та змісту відповідного йому позитивного поняття, оскільки вони утворюють взаємопов'язану пару. Наприклад, українське слово «небезпека» є класичним прикладом негативного поняття, адже його формування базується на використанні заперечного префікса «не». Завдяки цьому префіксу утворюються антонімічні, тобто протилежні за змістом поняття. У даному випадку «небезпека» виступає антонімом до ключового поняття «безпека», підкреслюючи його відміну та протилежний характер<sup>10</sup>.

Зважаючи на співвідношення між змістом позитивних і негативних понять, значення поняття «небезпека» визначається через протилежне йому позитивне поняття «безпека». У Великому тлумачному словнику сучасної української мови безпека описується як стан, у якому нічого або ніхто не становить загрози. Поняття «безпека» діалектично пов'язане з поняттям «небезпека»<sup>11</sup>, тобто фактично є його антонімом.

Протилежне співвідношення понять передбачає, що об'єкт не може одночасно перебувати в двох станах – безпеки та небезпеки – стосовно конкретного ризику у визначений часовий період. До моменту виникнення стану небезпеки існувала об'єктивна реальність, у якій чомусь чи комусь нічого не загрожувало, а об'єкти кримінально-правової охорони залишалися під захистом. Цей стан безпеки може бути порушений через створення несприятливих умов або ж зміни у самому об'єкті, наслідком чого стає руйнування захисту і перехід об'єкта у стан небезпеки. Натомість, суб'єкти або об'єкти, що зазнавали ризику, унаслідок відповідних змін здатні досягти стану захищеності. У контексті кримінального права це питання набуває значення залежно від того, хто саме усунув стан небезпеки. До прикладу, якщо це зробив суб'єкт кримінального правопорушення, така поведінка може оцінюватися як позитивні дії після вчинення кримінального правопорушення. Це може впливати на вибір виду та розміру покарання, оскільки розглядається як обставина, що пом'якшує покарання. В окремих випадках така поведінка може навіть розцінюватися як підстава для звільнення від кримінальної відповідальності внаслідок дійового каяття.

Слід підкреслити, що необхідність в безпеці є природною складовою людського буття. В. П. Тихий зазначає, що людина завжди прагне до

<sup>10</sup> Полюга Л. М. Повний словник антонімів української мови. К. : «Довіра», 2006. С. 53.

<sup>11</sup> Пасічник В. Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління національною безпекою. вісник *«Демократичне врядування»*. 2011. Вип. 7. URL: [http://lvivacademy.com/vidavnitstvo\\_1/visnik7/fail/pasichnyk.pdf](http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik7/fail/pasichnyk.pdf)

забезпечення безпеки, адже це вічна необхідність і важлива умова для її життєдіяльності<sup>12</sup>.

Стан захищеності не є постійним, оскільки впродовж еволюції суспільства з'являються нові види ризиків або нові прояви вже відомих загроз, від яких людина потребує захисту. Попри його мінливість, суспільство, зважаючи на поточні реалії та накопичений досвід аналізу причинно-наслідкових зв'язків, прагне вибудувати певні бар'єри, аби запобігти реалізації ймовірних ризиків і забезпечити безпеку. У сучасному суспільстві цей стан безпеки регулюється нормами, закріпленими на законодавчому рівні як у законах, так і підзаконних нормативно-правових актах, а також спеціальними правилами, що діють у визначених колективах. Зокрема, це стосується внутрішніх нормативних актів, які регламентують трудову діяльність та порядок функціонування в межах будь-якого суб'єкта господарювання чи іншої організаційної структури правосвідомість громадян певної місцевості, усталені звичаї та норми співжиття. Коли всі, кого стосуються ці правила, дотримуються їх, об'єкти, для яких вони запроваджені, зокрема ті, що перебувають під кримінально-правовою охороною, залишаються захищеними й не піддаються реальній небезпеці. Однак, у разі порушення таких норм або правил рівень захищеності об'єкта знижується, і за сприятливих умов може виникнути ситуація небезпеки.

Створення небезпеки безпосередньо пов'язане із низкою змін, які виникають у межах об'єктивної реальності. Це означає, що небезпека є результатом певного руху, розвитку або трансформації подій у навколишньому світі. З огляду на це, дослідження правової природи цього феномену доцільно проводити через призму діалектики, яку також називають однією з основ філософії розвитку. Для більш глибокого розуміння поняття «небезпека» важливо звернутися до аналізу ключових категорій діалектичної філософії, таких як «можливість» та «дійсність». Саме ці фундаментальні категорії підкреслюють процесуальний характер буття, висвітлюючи безперервність його становлення та руху. Вони допомагають краще усвідомити, як потенційні загрози перетворюються на реальні, сприяючи систематичному розгляду небезпеки у динамічному контексті розвитку<sup>13</sup>. Таким чином, за допомогою зазначених категорій можна проаналізувати природу змін, що відбуваються в об'єктивній реальності внаслідок виникнення певної небезпеки. У цьому контексті, як наголошує О. О. Кваша, категорії «можливість» та «дійсність» слугують засобом опису форми реалізації кожного закономірного процесу руху. Кожен процес руху являє собою етапи зародження та втілення можливостей, формування сутності, що, у свою чергу, веде до появи нової реальності. Це є процесом перетворення менш ймовірного в більш імовірне, переходу від ймовірності до достовірності, від можливостей до реальної дійсності<sup>14</sup>. Слід зауважити, що категорії діалектики виражають найзагальніші

---

<sup>12</sup> Тихий В. П. Поняття безпеки людини і її правове забезпечення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1 (6). С. 29.

<sup>13</sup> Данильян О. Г., Тараненко В. М. *Філософія : підручник*. Харків : Право, 2010. С. 175.

<sup>14</sup> Кваша О. О. Зміст та значення філософських категорій «можливість» і «дійсність» для кримінально-правових досліджень причинного зв'язку. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 303.

властивості та зв'язки, характерні для всіх матеріальних процесів. Вони виконують роль основних принципів пізнання та слугують базисом для духовно-практичного переосмислення і трансформації реальності<sup>15</sup>. О. О. Кваша зазначає, що категоріальний апарат філософії відображає специфіку людської діяльності. Завдяки загальнофілософським категоріям, такі науки, як юридичні, включаючи кримінально-правову, здійснюють теоретичне відтворення дійсності<sup>16</sup>. Категорії можливості та дійсності належать до співвідносних понять діалектики, які нерозривно взаємопов'язані та передбачають взаємне урахування у процесі пізнання. Неможливо з'ясувати одну з них, ігноруючи іншу. Ці категорії характеризують актуальну реальність буття у поєднанні з перспективами трансформації його форм існування, а також описують самі процеси таких змін<sup>17</sup>. Ці категорії відображають два ключові етапи у формуванні та розвитку об'єкта чи явища.

Дійсність представляє собою реалізовану можливість, яка визначає втілене та актуалізоване буття. У ширшому контексті це можна описати як сукупність усіх можливостей, що набули реального втілення. Можливість, у свою чергу, є сукупністю реальних умов і тенденцій, здатних за певних визначальних дій створити відповідну їм дійсність. Вона відображає об'єктивний і внутрішньо зумовлений стан предмета, що перебуває у процесі свого незавершеного чи потенційного розвитку<sup>18</sup>.

Будь-яке кримінальне правопорушення змінює існуючу реальність. Особливістю діянь, пов'язаних зі створенням небезпеки, є характер змін, які вони спричиняють. Зазначимо, що поняття «небезпека» охоплює три аспекти: стан, можливість та потенційне джерело шкоди. У разі вчинення делікту створення небезпеки реальність зазнає певних змін. По-перше, з'являється нова можливість – виникає ймовірність завдання істотної шкоди. По-друге, об'єкт кримінально-правової охорони переходить у новий стан – стан реальної небезпеки. По-третє, формується певне джерело потенційної небезпеки. Ця поява можливості викликає зміну стану об'єкта кримінально-правової охорони, він виходить зі стану захищеності, якого дотримувався до моменту вчинення діяння, хоча реальна шкода об'єкту ще не завдається. Іншими словами, дії суб'єкта кримінального правопорушення можуть бути недостатньо інтенсивними або такими, що за своєю природою не здатні спричинити безпосередню шкоду. Проте, вони створюють нову реальність, у якій виникає можливість завдання шкоди. Зміни, викликані цим діянням, формують якісно інший стан дійсності. У цій новій реальності порушується захищеність об'єкта кримінально-правової охорони – він більше не перебуває у стані повної безпеки, хоча реальна шкода йому все ще не завдається.

---

<sup>15</sup> Данильян О. Г., Тараненко В. М. *Філософія : підручник*. Харків : Право, 2010. С. 175.

<sup>16</sup> Кваша О. О. Зміст та значення філософських категорій «можливість» і «дійсність» для кримінально-правових досліджень причинного зв'язку. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 303.

<sup>17</sup> *Філософський енциклопедичний словник*. В. І. Шинкарук та ін.; НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди. Київ : Абрис, 2002. С. 393.

<sup>18</sup> Данильян О. Г., Тараненко В. М. *Філософія : підручник*. Харків : Право, 2010. С. 175.

З появою нової реальності відкривається й нова можливість – імовірність завдання реальної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони у майбутньому. Ця можливість перестає бути суто абстрактною, стаючи цілком реальною. У разі існування певних детермінувальних обставин ця ймовірність може реалізуватися, що призведе до заподіяння реальної шкоди об'єкту охорони. Подібні обставини визначаються як чинники, які спричиняють виникнення суспільно небезпечного наслідку у формі безпосередньої, реальної шкоди. Це можуть бути умисні дії винної особи, що мають більш виражений чи небезпечний характер, у порівнянні зі звичайною загрозою, яка створює лише потенційну небезпеку для об'єкта. Таким чином, створення небезпеки символізує перехід від одного стану реальності (стану безпеки об'єкта) до іншого, в якому є реальна ймовірність нанесення шкоди у майбутньому. Утім, ця нова реальність фактично є реалізацією раніше існуючої можливості в межах попереднього стану речей. Поняття безпеки об'єкта, з одного боку, означає стан його захищеності, але водночас передбачає й існування можливості порушення цього стану. Якби така ймовірність завдання шкоди взагалі не існувала (тобто об'єкт не міг би бути навіть потенційно порушений), то відпала б сама потреба у його захисті. Проте, слід розуміти, що можливість завдання шкоди, закладена в самому стані безпеки, має іншу природу, ніж та, яка реалізується внаслідок делікту створення небезпеки. Початкова можливість є абстрактною або формальною. Натомість після вчинення делікту вона переходить у реальну, змінюючи свій характер. Водночас не кожне діяння здатне змінити дійсність і призвести до переходу від стану безпеки до стану небезпеки.

У контексті здійснення кримінального правопорушення завжди існує ймовірність, що воно не буде доведено до кінця або взагалі не відбудеться. Наприклад, у випадку, коли особа, яка має намір убити потерпілого, здійснює постріл, але пістолет не спрацьовує, або коли сторонній випадковий свідок втручається у ситуацію, нейтралізуючи злочинні дії та вибиваючи зброю з рук злочинця. Таким чином, завжди залишається можливість того, що певна подія може як реалізуватись, так і не відбутися через наявність зовнішніх обставин, які впливають на причинно-наслідковий зв'язок і потенційно змінюють перебіг подій. Результат залежить від ступеня ймовірності перетворення потенційної можливості в реальність, а також від характеру самої можливості.

З огляду на те, що категорія небезпеки ґрунтується на категорії можливості, вона має об'єктивний зміст. Ключові аспекти небезпеки визначається співвідношенням умов реальності. Вона передбачає існування в конкретний момент часу та в певній ситуації таких умов, які за своїм закономірним розвитком могли б спричинити певну шкоду. Однак настанню тяжких наслідків завадили обставини, які для цієї закономірності вважаються випадковими. Проте, не завжди можна стверджувати, що небезпека не реалізувалася саме через такі випадкові обставини. Іноді бувають ситуації, коли зазначені обставини не є випадковими. Наприклад, якщо дії особи не були достатньо інтенсивними або за своїм характером неспроможні завдати реальної шкоди, це скоріше можна вважати закономірністю, ніж випадковим збігом обставин.

Таким чином, кожна конкретна ситуація містить певний набір можливостей, які можуть бути реалізовані. Однак, при виборі однієї з них інші

автоматично втрачають свою актуальність чи недосяжність. У контексті суспільного прогресу та підкорення природних явищ процес перетворення потенційного в реальне структурується і направляється свідомими рішеннями та діяльністю людей, що демонструє важливість осмисленого вибору в досягненні цілей та розвитку<sup>19</sup>.

У сучасній правовій реальності необхідно акцентувати увагу на тому, що поняття небезпеки одночасно виступає як актуальний стан дійсності і як потенційна загроза. З одного боку, небезпека характеризується як вже наявний стан, що виникає тоді, коли об'єкту кримінально-правової охорони щось загрожує або порушується його стан захищеності, хоча фактична шкода ще не завдана. З іншого боку, поняття небезпеки включає можливість настання реальної шкоди для зазначеного об'єкта. Здійснюючи суспільно небезпечне діяння, винна особа формує стан небезпеки для певного об'єкта кримінально-правової охорони. Це означає, що у конкретній реальності виникає ситуація, за якої такому об'єкту може бути завдано шкоди. Вчинений акт і утворення стану небезпеки потрапляють під категорію вини суб'єкта кримінального правопорушення. Одночасно таке діяння спричиняє появу нової потенційної можливості – тобто можливості заподіяння об'єкту реальної шкоди у майбутньому. Таким чином, створюється ситуація, за якої умови, сформовані внаслідок дій винної особи, під впливом зовнішніх чинників потенційно можуть перетворитися на фактичну шкоду об'єкту кримінально-правової охорони. Зміст вини особи в такому контексті охоплює не лише її діяння, але й ті передумови, що створюють можливість настання істотної шкоди.

Варто звернути увагу на те, що розрізняють два види можливостей: абстрактні (формальні) – ті, які можуть стати реальністю, але при цьому не мають усіх необхідних умов, та конкретні (реальні) – ті, що володіють усіма об'єктивними передумовами для втілення в дійсність<sup>20</sup>. Реальна можливість прихована у самій дійсності і за певних обставин перетворюється на нову реальність. Зміна сукупності умов сприяє переходу абстрактної можливості у конкретну, яка згодом набуває статусу дійсності. Хоча формальна можливість має низьку ймовірність реалізації, вона все ж узгоджується із законами природного і соціального розвитку. Натомість реальна можливість має найвищий ступінь здійснення, адже для її реалізації вже створено всі необхідні умови. Ця міра можливості визначається як ймовірність. Таким чином, у випадку абстрактної можливості ймовірність буде ближчою до нуля, тоді як у випадку конкретної – до одиниці.

Природа небезпеки детермінується сукупністю релевантних умов. Внаслідок суспільно небезпечного діяння латентний потенціал заподіяння шкоди актуалізується до рівня конкретної загрози. У природі спочатку існує лише абстрактна можливість, наприклад, потенційна загроза довіллю, спричинена людською діяльністю. Саме задля мінімізації ризику реалізації таких абстрактних загроз суспільство розробляє правила та норми, спрямовані

<sup>19</sup> Данильян О. Г., Тараненко В. М. Філософія : підручник. Харків : Право, 2010. С. 175.

<sup>20</sup> Філософський енциклопедичний словник. В. І. Шинкарук та ін.; НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди. Київ : Абрис, 2002. С. 393.

на їхнє упередження. Ці абстрактні можливості, хоча й відображають закономірний потенційний розвиток подій, залишаються абстракціями через дотримання таких запобіжних заходів, які суттєво знижують імовірність їхнього здійснення. Особа, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння, порушує встановлений баланс умов і створює ситуацію, у якій абстрактна (формальна) можливість стає конкретною (реальною). Цей момент слід розглядати як ключовий у процесі переходу можливості з потенційного стану до стану дійсності. Однак, важливо зауважити, що сама можливість, яка саме реалізувалася через вчинення небезпечного діяння, на початковому етапі не мала статусу конкретної (реальної), оскільки за тодішніх умов не було підстав для негайного настання збитків чи шкоди. Реальна можливість передбачає одночасну наявність усіх необхідних умов для перетворення її у дійсність, тобто у завдання істотної шкоди. Отже, до моменту вчинення суспільно небезпечного діяння можливість завдання шкоди залишалася абстрактною (формальною), однак після таких дій вона стає конкретною (реальною), підштовхуючи події до фактичних негативних наслідків.

Реальна та формальна можливість взаємопов'язані так само, як необхідність і випадковість, хоча кожна з них має свої чітко окреслені особливості. Формальна можливість відображає лише загальні, часто нечіткі та невизначені тенденції, які можна спостерігати в об'єктивному перебігу розвитку подій. Вона не є прямим наслідком внутрішньої сутності об'єкта або явища, не визначає їхню закономірність функціонування чи розвиток. Її реалізація значно залежить від ряду випадкових, зовнішніх і несуттєвих обставин, які можуть складатися або не складатися сприятливо. Своєю чергою, реальна можливість базується на принципах необхідності і виразно пов'язана з дією об'єктивних законів, що керують реальністю та забезпечують її постійний розвиток. Її існування зумовлене закономірними зв'язками та стосунками в об'єктивній дійсності. На відміну від формальної, реальна можливість володіє потенціалом неодмінно реалізуватися за наявності відповідних умов і сприятливих обставин. Вона закорінена у природній логіці розвитку явищ і подій. Формальна можливість таких чітких передумов не має. Її здійснення завжди залишається під питанням вона може як стати дійсністю, так і залишитися нереалізованою, без переходу у фактичну реальність. Трансформація можливості в реальність можлива лише у випадку, якщо всі необхідні умови для здійснення певного явища будуть водночас повністю й достатньо виконані. При цьому варто зазначити, що чим більше умов охоплено і чим сильнішу вагу вони мають для конкретного явища, тим вища ймовірність того, що можливість реалізується і стане частиною об'єктивної реальності.

Для розмежування реальних і формальних можливостей у теоретичних чи практичних аспектах зазвичай застосовуються дві ключові категорії діалектики: необхідність та випадковість. Перша з них, необхідність, є основою глибинних, внутрішніх, стабільних і суттєвих зв'язків між явищами, які виступають джерелом їх природного розвитку і закономірних змін. Вона формується безпосередньо з сутності досліджуваного явища чи процесу і виражає той характерний невідворотний напрям подій, який обумовлений конкретними умовами. Водночас випадковість виступає як категорія, що

відображає можливість виникнення або відсутності певного об'єкта чи явища без чіткої і закономірної визначеності. Іншими словами, вона є свого роду проявом неоднозначності та неконкретності, яка дозволяє чомусь трапитися за певних обставин або навпаки залишитися нереалізованим. Таке явище ґрунтується переважно на зовнішніх детермінантах, що створюються епізодичними, поверхневими і нестійкими зв'язками, або ж на наявності другорядних для суті процесу обставин. Таким чином, ці категорії дають змогу систематичніше осмислити складні процеси буття, розрізняючи їх стійкі сутнісні елементи та більш мінливі й похідні аспекти дійсності. Це дозволяє визначати не лише лінію природного розвитку явищ, але й їхню реакцію на зовнішні впливи. Необхідність і випадковість не існують окремо, вони тісно взаємопов'язані. Випадковість виступає як форма прояву необхідності та її доповнення. У процесі розвитку випадковість може перетворюватися на необхідність, а необхідність реалізується через безліч випадковостей<sup>21</sup>. Як категорія діалектики, поняття «випадковість» має специфічне значення, яке відрізняється від його загальноприйнятого трактування. Тут не мається на увазі несподівані чи непередбачувані обставини, які раптово виникають і не можуть бути визначеними наперед. У цьому випадку йдеться про взаємозв'язок між явищами об'єктивної реальності. Діалектична випадковість означає можливість настання певної події або її ненастання, що залежить від недостатності умов для її реалізації у конкретний момент часу.

Отже, випадкова подія, хоча й не має абсолютної закономірності, все ж може трапитися. Незважаючи на те, що ймовірність її настання невелика, повністю виключати таку можливість не варто. Адже існують певні умови, які сприяють її виникненню, навіть якщо вони не настільки значущі, як у випадках, коли йдеться про необхідність реалізації тієї чи іншої події, тобто про реальну можливість. Таким чином, абстрактна можливість характеризується низьким ступенем ймовірності, водночас її можна розглядати як форму випадковості, яка за певних обставин може здійснитися, хоча це не є гарантованим.

Філософські категорії, наведені вище, глибоко інтегруються в кримінально-правову площину, особливо у контексті створення безпеки, що дозволяє детально продемонструвати механізм заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони у діяннях, пов'язаних зі створенням небезпечних ситуацій. У такому випадку особа, визнана винною, здійснює суспільно небезпечні дії, які суттєво змінюють баланс умов об'єктивної дійсності. Ці зміни спричиняють підвищення ймовірності реалізації потенційної загрози заподіяння істотної шкоди. Так, ця ймовірність трансформується з абстрактної та теоретичної у реальну і безпосередню, що загострює загрозу для охоронюваних кримінальним правом об'єктів та створює передумови для наступних негативних наслідків.

Небезпека за своєю суттю є можливістю, яка може мати як абстрактний (формальний), так і конкретний (реальний) характер. Абстрактна безпека передбачає потенційну істотну шкоду об'єкту кримінально-правової охорони, але для її реалізації відсутні всі необхідні умови. Вона має низьку ймовірність

---

<sup>21</sup> Данильян О. Г., Тараненко В. М. Філософія : підручник. Харків : Право, 2010. С. 174.

здійснення і залежить від випадкових чинників, хоча і залишається ймовірною, оскільки це не суперечить закономірностям природного чи соціального розвитку. Конкретна, або реальна небезпека, натомість виникає тоді, коли наявні всі умови, що створюють передумови для завдання істотної шкоди. Проте така шкода не настає через певні об'єктивні причини. Якщо б ці причини були усунені, реальна небезпека могла б матеріалізуватися, спричинивши істотну шкоду об'єкту кримінально-правової охорони. Зазвичай перебіг подій у таких умовах відповідає закономірностям об'єктивної реальності.

Коли особа вчиняє суспільно небезпечне діяння, вона змінює реальність і створює нову можливість, яка виражається у реальній небезпеці. Між цим діянням та формуванням небезпеки існує причинно наслідковий зв'язок, і така небезпека фактично є наслідком дій винного. У кожному конкретному випадку критерії реальності цієї небезпеки оцінюються окремо. Сам процес створення небезпеки можна розглядати як формування нової можливості. Отже, коли в статтях Кримінального кодексу України законодавець використовує формулювання/конструкцію «...що створило небезпеку...», мова йде про конкретну, реальну небезпеку, яка виступає суспільно небезпечним наслідком кримінального правопорушення і виникає через здійснення винним діяння, визначеного відповідною кримінально-правовою нормою<sup>22</sup>. Крім того, законодавець наголошує, що суспільно небезпечне діяння в межах зазначеного складу правопорушення повинно мати таку природу, що потенційно здатна призвести до змін у стані об'єкта.

О. О. Маслова пояснює, що поняття створення небезпеки варто розуміти як формування ситуації, яка характеризується потенційно небезпечними властивостями. У таких обставинах проявляються певні чинники, наприклад, джерела підвищеної небезпеки, які можуть становити реальну загрозу для захищених інтересів. На думку авторки, засобом доведення існування небезпечної ситуації є особливий підхід до законодавчого трактування суспільно небезпечних наслідків, що виражаються у формі створення небезпеки<sup>23</sup>. На нашу думку, це твердження викликає сумнів, оскільки має кілька логічних недоліків. По-перше, зазначене визначення містить внутрішні суперечності, адже йдеться про пояснення одного невідомого через інше, до того ж спостерігається «замкнене коло» в термінології – створення небезпеки описується як формування обстановки з небезпечними властивостями. По-друге, певні чинники або фактори самі по собі не обов'язково породжують реальну загрозу заподіяння істотної шкоди об'єкту, що захищений кримінальним законом. Сам факт існування джерела небезпеки не означає неминучої шкоди життю чи здоров'ю особи, необхідна наявність додаткових умов чи впливу на ці чинники. Нарешті, законодавча конструкція передбачає виникнення суспільно небезпечних наслідків у формі створення загрози чи небезпеки, але не йдеться про безпосереднє створення небезпечної обстановки.

---

<sup>22</sup> Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

<sup>23</sup> Маслова О. О. Вплив обстановки вчинення кримінального правопорушення на суспільну небезпечність діяння. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 166.

Отже, враховуючи все викладене, поняття «створення небезпеки» у кримінально-правовій сфері є складним явищем, що визначається низкою важливих чинників. Насамперед, це стосується лексичного значення термінів «створення» та «небезпека». Додатково, важливу роль відіграє співвідношення між позитивними і негативними поняттями, зокрема між позитивним «безпека» і негативним «небезпека». Значення також має форма дієслова «створювати» чи «створити», тобто його доконаність або недоконаність. До цього варто додати закони діалектики, які пояснюють принципи змін та розвитку у реальному світі. Чинне значення мають різновиди можливостей – абстрактні (формальні) та конкретні (реальні), наскільки ці можливості існують в об'єктивній реальності і якою мірою вони є ймовірними. Важливо також враховувати контекст застосування цього поняття в межах кримінального права, а саме як у конкретній галузі права, так і у праві загалом. Нарешті, вирішальне значення мають зміни в об'єктивній дійсності, спричинені вчиненням суспільно небезпечного діяння. З огляду на ці аспекти, «створення небезпеки» у кримінально-правовому сенсі стосується як дії, що виступає процесом, результатом якого є зміни стану об'єкта кримінально-правової охорони, так і суспільно небезпечного наслідку цієї дії. Узагальнюючи, створення небезпеки в кримінальному праві у широкому розумінні – це поява можливості завдання істотної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони та виникнення стану ризику для нього. Цей ризик є прямим наслідком винного суспільно небезпечного діяння, що створює загрозу. Внаслідок такого створення небезпеки відбуваються зміни у стані об'єкта охорони, порушуючи попередній баланс і формуючи нове джерело потенційної шкоди для нього.

## **2. Створення небезпеки як конститутивна ознака складу кримінального правопорушення: перспективи модернізації положень Кримінального кодексу України**

Слід підкреслити, що чинний Кримінальний кодекс України потребує подальшого удосконалення у контексті врегулювання питань, пов'язаних із встановленням кримінальної відповідальності за правопорушення, ключовою ознакою складу яких є створення потенційної небезпеки. Це завдання передбачає опрацювання одразу кількох важливих напрямків для забезпечення точності та ефективності правозастосування.

На наше переконання одним із ключових напрямків, на який слід звернути особливу увагу, є насамперед гармонізація та уніфікація законодавчої термінології. Важливо, щоб вона залишалася наскрізною, логічно послідовною та відповідала вимогам точності при її застосуванні в текстах кримінального законодавства. Такий підхід сприятиме підвищенню чіткості правового регулювання та забезпеченню єдності тлумачення юридичних норм.

У контексті наукового аналізу кримінальних правопорушень, сутнісною ознакою складу яких виступає створення небезпеки для правоохоронюваних цінностей, доцільно акцентувати увагу на певній термінологічній проблематиці. У КК України та доктрині кримінального права часто використовуються різні терміни для позначення поняття «створення небезпеки». Зокрема, слова «небезпека» та «загроза» нерідко вживаються як

синоніми. Цю складність підтверджує аналіз положень чинного КК України. У деяких статтях зустрічаються формулювання на кшталт «...що створило небезпеку...» (наприклад, ч.1 ст. 241 КК України), а в інших – «...що створило загрозу...» (ч. 1 ст. 282 КК України). При цьому немає чіткої та послідовної логіки у виборі того чи іншого терміна. Різниця у термінології, використаній у різних статтях КК України, зовсім не свідчить про те, що обговорюються неоднозначні або принципово різні поняття. Різні науковці наголошують, що такі формулювання, як «загроза настання наслідків», «небезпека їх настання» чи навіть «можливість настання наслідків», по суті, означають одне й те саме. Зокрема, це поняття зводиться до реальної можливості того, що наслідки дійсно можуть настати в конкретній ситуації.

Бурчинська Ю. у своїх дослідженнях ретельно розглядає відмінності у змісті слів «загроза» та «небезпека», наводячи вагомі підстави вважати, що поняття «загроза» є ширшим за свою семантичною природою<sup>24</sup>. Це обґрунтовується тим, що, окрім значення, яке робить його синонімом до поняття «небезпека», слово «загроза» містить додаткове смислове навантаження. Зокрема, воно може вказувати на умисну погрозу або слугувати формою психологічного насильства, чого не передбачає зміст слова «небезпека». Таким чином, оскільки у «небезпеки» менш багатогранне значення та конкретніше семантичне наповнення, саме це слово більш точно характеризує сутність явища, яке перебуває у центрі дослідження. Застосування поняття «небезпека» замість «загроза» має важливе значення для забезпечення чіткості та однозначності юридичних формулювань, зокрема в текстах закону про кримінальну відповідальність. Це термінологічне уточнення сприяє уникненню двозначного трактування і надає змогу точніше передати зміст правової норми. Тому в контексті, що стосується створення реальної небезпеки для об'єктів кримінально-правової охорони як характеристики складу кримінального правопорушення, логічно та доцільно використовувати саме термін «небезпека», а не «загроза». Таким чином, у КК України з'являється можливість використовувати одне й те саме слово замість різних для позначення одного явища. Оскільки текст кримінального закону повинен бути формалізованим, точним та однозначним, синонімія, яку вживає законодавець, може призводити до неоднозначності у трактуванні змісту КК України. Враховуючи, що слово «небезпека» має менше значень у порівнянні зі словом «загроза», воно більш точно передає сутність аналізованого явища. Отже, доцільно було б внести зміни до КК України та замінити у відповідних випадках формулювання «створило загрозу...» на «створило небезпеку...».

Одним із напрямів, які варто розглянути в майбутньому для вдосконалення КК України, є питання доцільності закріплення в національному кримінальному законодавстві відповідальності за загальний склад правопорушення, пов'язаного зі створенням небезпеки.

---

<sup>24</sup> Бурчинська Ю. Створення небезпеки або створення загрози як складова понятійного апарату кримінального права. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XXVIII звітної науково-практичної конференції (3-4 лютого 2022 року): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2022. С. 145–147.

У цьому контексті доцільно підкреслити, що питання встановлення кримінальної відповідальності за створення небезпеки можна розглядати через три різних підходи, які мають свої суттєві особливості. Перший підхід полягає в тому, що законодавець у межах кримінального законодавства закріплює лише загальний склад делікту, пов'язаного зі створенням небезпеки, без подальшого розмежування кримінальної відповідальності залежно від специфічних ознак складу кримінального правопорушення. Суттєвою вадою цього підходу є його обмеженість, оскільки загальний склад не враховує можливість охопити всю різноманітність ознак окремих видів правопорушень зі створення небезпеки. Це, у свою чергу, ускладнює визначення ступеня суспільної небезпеки конкретних дій, які можуть мати підвищений рівень загрози для суспільних відносин. Особливу увагу слід звернути на ті випадки, коли є потреба у більш чіткій диференціації кримінальної відповідальності. Наприклад, це вкрай актуально у ситуаціях, коли створення небезпеки стосується охорони певних об'єктів чи інтересів, які виходять за межі визначених у загальному складі делікту. У таких випадках важливо встановити більш деталізовані юридичні норми, щоб врахувати специфіку цих дій та ефективніше забезпечувати правопорядок. Додатково слід враховувати ситуації, коли певний тип поведінки є одночасно суспільно небезпечним, поширеним і володіє унікальними характеристиками, які можуть бути кваліфіковані як окремі ознаки складу кримінального правопорушення. У таких обставинах доцільно передбачити спеціальний склад кримінального правопорушення зі створення небезпеки, що дозволить краще регулювати цю сферу та забезпечить справедливу відповідальність для правопорушників. Це допоможе підвищити ефективність кримінально-правового механізму і привнести більше гнучкості у правове регулювання питань щодо створення небезпеки.

Згідно з другим підходом, реалізованим у чинному КК України, положення законодавства передбачає лише спеціальні склади правопорушень, пов'язаних зі створенням небезпеки. Ця диференціація кримінальної відповідальності враховує, зокрема, об'єкт кримінально-правового захисту, якому загрожує небезпека, а також характер суспільно небезпечного діяння, місце, спосіб та обстановка вчинення кримінального правопорушення. Однак, подібний підхід має певні недоліки. Серед них виділяється ризик виникнення прогалин у правовому регулюванні, оскільки важко передбачити всі можливі випадки створення небезпеки, що підлягають криміналізації. Спроби врахувати численні способи вчинення таких діянь можуть призвести до надмірного обсягу кримінального законодавства. Крім того, законодавча система часто не здатна швидко адаптуватися до динамічних змін у суспільних відносинах та появи нових джерел небезпеки.

Третій підхід, який у теорії може отримати назву змішаного або комбінованого, передбачає поєднання переваг обох попередніх підходів у регулюванні правовідносин у кримінальному праві. Основна концепція цього підходу полягає в тому, що законодавець у кримінальному кодексі встановлює як загальний склад делікту, пов'язаного зі створенням небезпеки, так і передбачає специфічні особливості та склади кримінальних правопорушень, орієнтовані на конкретні ситуації чи обставини. Запровадження такого механізму в КК України

стане вагомим кроком до подолання тих недоліків, які притаманні другому підходу. Окрім того, це сприятиме вдосконаленню рівня правового регулювання та забезпеченню більшої ефективності в застосуванні закону.

Як свідчить аналіз практики окремих іноземних держав, у їхніх Кримінальних кодексах поряд із спеціальними складами правопорушень, що створюють небезпеку, передбачені також загальні склади таких правопорушень. У подібних випадках об'єктами кримінально-правового захисту виступають життя, здоров'я, особиста безпека людини, а також власність. Зокрема, це стосується кримінальних кодексів таких країн, як Франція, Польща та Канада.

У цьому контексті, безумовно, варто акцентувати увагу на численні варіанти проєкту нового КК України, що перебували на розгляді. Як приклад, у версії цього законопроєкту станом на 30 грудня 2022 року, була передбачена норма, позначена як стаття 4.3.5, котра мала назву «Створення небезпеки для життя чи здоров'я іншої людини», що передбачала криміналізацію діянь, які потенційно загрожують добробуту або фізичній цілісності особи<sup>25</sup>. Варто зазначити, що у попередніх версіях вищеназваного законопроєкту передбачався як універсальний, так і більш широкोजиваний склад правопорушення, що полягав у загальному створенні небезпеки. Одночасно з цим, та ж редакція документа вже містила і специфічні, деталізовані склади кримінальних правопорушень, які стосувалися конкретних ситуацій створення небезпеки. Проте, у подальшій редакції цього законопроєкту, яка була актуальною станом на 30 січня 2023 року, згадана стаття була повністю вилучена або відсутня<sup>26</sup>. Це свідчить про те, що загальне визначення правопорушення, пов'язаного зі створенням небезпеки, що могло б призвести до істотної шкоди для життя чи здоров'я іншої особи, більше не знайшло свого відображення у проєкті. Натомість, залишилися лише конкретні, спеціалізовані формулювання кримінальних правопорушень, що стосувалися створення певних видів небезпек.

У зв'язку з цими суттєвими змінами, особливої уваги набуває аналіз, викладений у Висновку щодо проєкту КК України (контрольний текст на 30.01.2023 р.), підготовленому групою висококваліфікованих експертів. Зокрема, цей документ детально досліджує питання щодо правових підстав притягнення до відповідальності за діяння, що створюють загрозу для життя або здоров'я інших громадян. Експерти в галузі кримінального законодавства відзначають, що використання казуїстичного підходу до опису ознак складів кримінальних правопорушень може створювати ризики виникнення правових прогалин у сфері кримінально-правового регулювання. Ця проблема виникає не лише через особливості правового регулювання в цілому, але й через специфіку самого законопроєкту. Як зазначають фахівці, метод, обраний робочою групою для попередньої редакції проєкту, виглядав більш системно обґрунтованим і

---

<sup>25</sup> Кримінальний кодекс України (проєкт) станом на 30 грудня 2022 URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/12/30/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-30-12-2022.pdf>

<sup>26</sup> Кримінальний кодекс України (проєкт) станом на 30 січня 2023 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-stanom-na-30-01-2023.pdf>

збалансованим<sup>27</sup>. У наступній редакції проєкту станом на 22 травня 2023 року враховано пропозиції лінгвістичних експертів, а також окремі зауваження як національних, так і міжнародних фахівців. У документі з'явилася стаття 4.3.4 під назвою «Створення небезпеки для життя чи здоров'я іншої людини», яка передбачає відповідальність для особи, що спричинила або не запобігла створенню небезпеки настання істотної, тяжкої чи особливо тяжкої шкоди здоров'ю іншої людини, при тому, що вона була зобов'язана і мала можливість відвернути таку небезпеку<sup>28</sup>. Дана стаття дослівно увійшла й до останньої редакції проєкту станом на 14 жовтня 2023 року. Таким чином, у новому КК України передбачено не лише загальний склад кримінального правопорушення створення небезпеки, а й окремі спеціальні склади подібних порушень. Це свідчить про прагнення до комплексного розв'язання проблеми регулювання таких правопорушень.

Правова категорія складу кримінального правопорушення, пов'язаного зі створенням небезпеки, є об'єктивним свідченням прагнення до всеосяжності кримінально-правового регулювання, особливо в аспекті гарантування захисту пріоритетних об'єктів кримінально-правової охорони від потенційних загроз. Більше того, вона відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та адаптивності кримінального законодавства в умовах динамічної еволюції суспільних взаємин, на тлі постійного виникнення нових джерел ризику.

Включення до КК України загального складу кримінального правопорушення, пов'язаного зі створенням небезпеки, не спричинить гіперкриміналізації, оскільки його застосування обмежуватиметься тими діями, що не підпадають під сферу дії вже існуючих спеціальних норм КК України. Згідно з таким складом, кримінальна відповідальність буде передбачена не за створення небезпеки всім об'єктам кримінально-правової охорони, а винятково для найпріоритетніших – життя та здоров'я особи. Відсутність подібної норми зумовлює виникнення невідповідності у системі кримінально-правового захисту цих фундаментальних цінностей. Крім того, імплементація кримінальної відповідальності за створення небезпеки для життя та здоров'я особи є проявом посиленої уваги до захисту саме фізичних прав індивіда. Відтак, цілком логічним та першочерговим імперативом є всебічне забезпечення недоторканності людського буття, оскільки вони становлять фундаментальні, невід'ємні природні права кожної людини. Це передбачає, зокрема, надання їм посиленого, пріоритетного рівня правового захисту, зокрема, через механізми кримінального законодавства, задля гарантування їхньої абсолютної безпеки та відвернення будь-яких посягань.

Розглядаючи перспективу інтеграції до системи КК України універсальної правової конструкції складу кримінального правопорушення щодо створення небезпеки, слід обов'язково враховувати той факт, що чинне кримінальне

---

<sup>27</sup> Висновок на проєкт Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.01.2023 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/03/16/vysnovok-natsionalnyh-ekspertiv.pdf>

<sup>28</sup> Кримінальний кодекс України (проєкт) станом на 22 травня 2023 URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-05-2023.pdf>

законодавство вже містить низку норм, які передбачають юридичну відповідальність за діяння, що кваліфікуються як створення небезпеки у певних, чітко окреслених диспозиціях. Предметом розгляду є спеціальні склади кримінальних правопорушень, пов'язаних із загрозою, де законодавець деталізує елементи складу кримінального діяння. Зокрема, конкретизується коло охоронюваних благ, що є значно ширшим порівняно із загальним складом кримінального правопорушення створення небезпеки. Ця посиленість кримінально-правова охорона об'єктів, що є кваліфікуючими ознаками таких складів, зумовлена специфікою обставин вчинення правопорушення (як-от місце та спосіб суспільно небезпечного діяння), що створює реальну загрозу заподіяння істотної шкоди саме цим благам. У ситуаціях, за яких не є доцільним деталізувати специфічні кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення, рекомендується формулювати універсальний склад кримінального правопорушення, що полягає у створенні небезпеки. У межах такого складу посиленому кримінально-правовому захисту підлягатимуть виключно дві найвищі соціальні цінності – життя та здоров'я особи (за умови, що створення небезпеки цим об'єктам не охоплюватиметься спеціалізованим складом створення небезпеки).

Водночас, якщо виникає потреба у посиленій охороні об'єктів меншої значущості, доцільно конструювати спеціалізовані склади кримінальних правопорушень створення небезпеки. У таких складах, зокрема, можливо диференціювати кримінальну відповідальність за створення небезпеки для життя чи здоров'я особи, враховуючи певні особливі ознаки складу кримінального правопорушення (до прикладу, ті, що підвищують суспільну небезпечність вчиненого посягання). Крім того, спеціалізовані склади релевантно передбачати у випадках, коли певна модель поведінки є доволі поширеною та характеризується усталеним комплексом ознак, які можна інтегрувати у структуру складу кримінального правопорушення.

На підтримку необхідності закріплення у кримінальному законодавстві універсального складу правопорушення, спрямованого на протидію створенню суспільної небезпеки, можна виділити наступні аргументи:

Передусім, вказаний підхід покликаний запобігти виникненню прогалин у системі правового регулювання. Адже, у зв'язку з казуїстичною методологією формування складів кримінальних правопорушень, завжди існує ймовірність того, що поза увагою чинного кримінального законодавства залишаться певні форми діянь, які несуть не меншу, а то й більшу загрозу для життєво важливих інтересів суспільства та держави, ніж ті прояви злочинності, що вже детально регламентовані у законі. Надмірна деталізація та роздрібнення кримінально-правових складів кримінальних правопорушень не завжди забезпечує повноцінне охоплення усього розмаїття життєвих обставин та подій. Так, зокрема, через відсутність у кримінальному законодавстві універсальної категорії «створення небезпеки життю або здоров'ю» або ж «поставлення в небезпеку», певні ситуації, пов'язані з необережним заподіянням смерті, випадають із поля зору правосуддя. Йдеться, наприклад, про випадки, коли у ситуації, за участі кількох суб'єктів, які вчинили ідентичні за своїм характером дії, що створили небезпеку життю,

стає неможливим ідентифікувати, чия саме конкретна дія стала безпосередньою причиною смерті, хоча відомо, що летальний наслідок спричинений дією лише одного з них. З огляду на те, що ступінь вини таких суб'єктів є тотожним, адже кожен з них своїми діями спричинив потенційну небезпеку для людського життя, вони повинні нести кримінальну відповідальність за умови, що такі діяння кваліфікуються законодавством як протиправні та суспільно небезпечні. Думка Н. О. Антонюк із цього приводу видається надзвичайно слушною. Вона наголошує на тому, що навіть детальне і всебічне дослідження усіх можливих варіацій поведінки, яка може створювати небезпеку для людського життя, з подальшим закріпленням цих видів поведінки у вигляді окремих норм кримінального законодавства, матиме неоднозначні наслідки. Такий підхід, за її переконанням, здатен породити суттєві прогалини у законодавчій базі, спричинити надлишкову конкуренцію між правовими нормами, а також невинновато розширити обсяг КК України. Водночас виникають аргументовані сумніви щодо можливості законодавця врахувати абсолютно всі прояви поведінки, яка за своїм характером може становити потенційну загрозу життю людини<sup>29</sup>.

Крім того, можуть існувати й інші приклади недоліків у нормативно-правовому регулюванні, що стосуються обставин створення небезпеки. Зокрема, йдеться про випадки, коли певна діяльність суб'єкта, пов'язана з об'єктами підвищеної небезпеки, супроводжується порушенням спеціальних правил їх експлуатації, однак такі порушення не кваліфікуються як кримінально карані діяння. Отже, через те, що відповідна поведінка особи не охоплюється спеціальними складами правопорушень, передбаченими чинним КК України, притягнення винної сторони до кримінальної відповідальності можливе лише за умови настання реальних наслідків. Фактично це свідчить про відсутність послідовності у законодавчій діяльності щодо диференціації кримінальної відповідальності за продукування небезпеки на рівні спеціальних складів кримінальних правопорушень, що передбачають створення небезпеки.

По-друге, передбачається уникнення надмірного обтяження тексту кримінального закону внаслідок суттєвого розширення його обсягу, особливо при розгляді всіх потенційних способів вчинення суспільно небезпечних діянь, що становлять загрозу для життя та здоров'я особи. Оскільки винятково казуїстичний підхід до формування складів кримінальних правопорушень, пов'язаних зі створенням небезпеки, спричинив би гіпертрофоване розширення закону про кримінальну відповідальність, що зумовило б значні практичні труднощі. Більш того, детальна регламентація кожного окремого випадку поставлення в небезпеку в самостійних нормах призвела б до створення надмірної кількості нових складів кримінальних правопорушень, що є недоцільним. Така кодифікація могла б призвести до того, що кримінальні правопорушення, пов'язані із небезпекою для життя та здоров'я, зайняли б значну частку кодексу.

---

<sup>29</sup> Антонюк Н. О. Фактична помилка та поставлення в небезпеку в ході диференціації кримінальної відповідальності за незакінчений злочин. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 289.

Таким чином, з цього випливає, що законодавчий орган має криміналізувати не конкретні форми створення реальної небезпеки, а лише загальні категорії створення такої небезпеки для певних об'єктів кримінально-правової охорони, як уже було зазначено. Загалом, такий підхід сприятиме запобіганню зловживанню надлишковою кількістю бланкетних диспозицій у тексті закону про кримінальну відповідальність.

По-третє, слід констатувати, що з огляду на динамічний характер розвитку суспільних взаємин у сучасному контексті та регулярну появу нових джерел ризиків, які потребують адекватного правового регулювання, законодавчий орган не завжди спроможний оперативно адаптуватися до цих трансформацій. Крім того, навіть у випадку імплементації відповідних змін до кримінального законодавства, діяння, яке не підпадало під юрисдикцію чинного кримінального закону на момент його вчинення, не може бути підставою для притягнення винної особи до юридичної відповідальності. Це обумовлено фундаментальним принципом незворотної дії закону у часі. Як наслідок, певні правові цінності, що потребують кримінально-правового захисту, можуть залишитися без належного забезпечення.

З огляду на предмет даного дослідження, неминуче зумовлюється необхідність осмислення сутності та композиційної цілісності загальної конструкції складу кримінального правопорушення, спрямованого на створення небезпеки.

Н. О. Антонюк наголошує, що у контексті розробки загальної норми щодо створення небезпеки особливу зацікавленість становить модель, запропонована іноземними вченими В. Алленом Сперджином (W. Allen Spurgeon) та Теренсом П. Фейганом (Terence P. Fagan). Зокрема, вирішення питання відповідальності за створення небезпеки відбувається з урахуванням двох груп ознак: 1) суб'єкт усвідомлює, що його дії є небезпечними; 2) поведінка суб'єкта свідчить про значну байдужість або необґрунтоване ігнорування людського життя<sup>30</sup>. Висловлюємо позицію, згідно з якою зазначені критерії можуть бути використані (з урахуванням специфіки чинного кримінального законодавства) для розробки універсальної норми, що охоплювала б ключові елементи основного складу кримінального правопорушення поставлення в небезпеку. Змістовне наповнення такої норми має ґрунтуватися на об'єктивних характеристиках діяння та особливостях суб'єктивної сторони. Відповідно, певна кримінально-протиправна поведінка повинна мати об'єктивно небезпечний характер. Її спроможність заподіяти шкоду має бути невід'ємною. Оскільки є неприпустимим кваліфікувати діяння як небезпечне у випадку, коли ця його властивість не може бути доведена.

На підставі викладеного вище в цьому підрозділі, загальна конструкція складу кримінального правопорушення, пов'язаного зі створенням небезпеки,

---

<sup>30</sup> Spurgeon W. A., Fagan T. P. Criminal Liability for Life-Endangering Corporate Conduct. *Journal of Criminal Law and Criminology*. 1981. № 72. Р. 407; Антонюк Н. О. Фактична помилка та поставлення в небезпеку в ході диференціації кримінальної відповідальності за незакінчений злочин. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 289.

доцільно внести до Розділу II Особливої частини КК України, який регламентує кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи.

У контексті розгляду поняття створення небезпеки для здоров'я іншої особи, що кваліфікується як загроза спричинення тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, необхідно зазначити, що, враховуючи відсутність криміналізації необережного легкого тілесного ушкодження у чинному КК України, встановлення кримінальної відповідальності за необережне створення небезпеки заподіяння легкого тілесного ушкодження є недоцільним. Водночас, з огляду на те, що необережне заподіяння тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень передбачає кримінальну відповідальність, логічним видається поширення такої відповідальності й на випадки необережного створення відповідної небезпеки.

Розміщення норми, що встановлює загальний склад кримінального правопорушення, пов'язаного зі створенням небезпеки, в системі Особливої частини КК України обґрунтовується логікою побудови Розділу II. У цьому розділі законодавець послідовно криміналізує діяння, що призводять до фактичного заподіяння істотної шкоди життю, а потім – здоров'ю особи. Після чого у ст. 129 КК України передбачено відповідальність за погрозу вбивством. Відтак, логічним продовженням такої систематизації є включення положення, яке встановлює кримінальну відповідальність за створення небезпеки заподіяння шкоди життю чи здоров'ю іншої особи. Додатковою підставою слугує те, що подібне кримінальне правопорушення характеризується меншим ступенем суспільної небезпеки порівняно з діяннями, які його передують у цьому розділі.

Слід зазначити, що в межах цього загального складу кримінального правопорушення, який передбачає створення небезпеки, імпліцитно відображаються такі конститутивні ознаки складу кримінального правопорушення:

- Об'єкт – суспільні відносини, які формуються з метою забезпечення захисту життя та здоров'я особи;

Об'єктивна сторона, яка описує суспільно небезпечне діяння, що полягає у недотриманні або порушенні спеціальних нормативних приписів, встановлених задля охорони певних суспільних відносин, зокрема життя, здоров'я особи та її безпеки. Важливо акцентувати, що йдеться про норми, ігнорування яких об'єктивно здатне продукувати загрозу для об'єкта кримінально-правової охорони. Диспозиція відповідної норми матиме бланкетний характер, оскільки кримінальне законодавство не може і не повинно містити вичерпного переліку всіх регулятивних положень, що обумовлює необхідність звернення до інших нормативно-правових актів. Обов'язковими ознаки об'єктивної сторони загального складу кримінального правопорушення створення небезпеки також є причинний зв'язок між діянням та його наслідками, а також суспільно небезпечний наслідок, що проявляється у створенні реальної та безпосередньої небезпеки для життя і здоров'я;

- Суб'єкт такого кримінального правопорушення є спеціальним. Ним визнається фізична осудна особа, яка на момент вчинення кримінально-протиправного діяння досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, і на яку покладалася обов'язок дотримання порушених нею правил;

- Суб'єктивна сторона характеризується необережною формою вини.

На нашу думку, одним із визначальних векторів удосконалення кримінального законодавства України виступає послідовне дотримання принципів диференціації кримінальної відповідальності. Це зумовлюється необхідністю врахування характеру суспільно небезпечного діяння, а саме, чи було ним створено потенційну небезпеку настання істотної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони, чи ж такі наслідки були фактично спричинені.

Дійсно, у низці правових положень законодавчий орган вже передбачив подібне розмежування. Зокрема, у ст. 241 КК України диференціація кримінальної відповідальності за забруднення атмосферного повітря здійснюється виходячи з характеру наслідків: створення небезпеки для життя, здоров'я особи або навколишнього середовища (ч.1), або спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки (ч.2)<sup>31</sup>. Аналогічний підхід до розмежування відповідальності реалізовано, зокрема, у нормах статей 239, 239-1, 240, 267, 276, 281, 282 КК України. Зазначена диференціація визнається цілком обгрунтованою. Це зумовлено тим, що правопорушення, яке лише створює потенційну небезпеку для об'єкта кримінально-правової охорони, характеризується меншим ступенем суспільної небезпеки, ніж те, яке вже заподіяло істотну шкоду відповідному об'єкту. Відтак, форма та обсяг застосовуваного покарання повинні суттєво відрізнятися для кожного з зазначених випадків.

Проте, практика законодавчого регулювання не завжди демонструє послідовність у реалізації цього принципу. У деяких випадках, передбачається ідентична кримінальна відповідальність як за створення потенційної небезпеки, так і за фактичне завдання істотної шкоди об'єктам кримінально-правової охорони. Уніфікація (або ідентичне застосування) видів і розмірів кримінальних санкцій є необгрунтованою. Оскільки генерування ризику (чи потенційної небезпеки) настання тяжких наслідків, зокрема загрози здоров'ю особи, характеризується нижчим рівнем суспільної небезпечності порівняно з реальним спричиненням такої шкоди. Відповідно, обсяг та інтенсивність каральних заходів мають бути помітнішими у разі створення небезпеки для правоохоронюваних благ та суворішими при фактичному заподіянні істотної шкоди цим об'єктам. Отже, у цьому аспекті чинне кримінальне законодавство України потребує оптимізації. Цього можна досягти шляхом введення самостійного кваліфікуючого елемента у випадку спричинення істотної шкоди, що забезпечить належну диференціацію кримінальної відповідальності<sup>32</sup>.

Поряд з цим, вважається за доцільне провести комплексний аналіз кримінального законодавства в цілому та ініціювати внесення відповідних змін до каральних положень тих кримінально-правових норм, які встановлюють тотожний або суворіший вид та розмір покарання за створення небезпеки

---

<sup>31</sup> Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

<sup>32</sup> Бурачинська Ю. Кримінально-правове значення виокремлення кримінальних правопорушень, ознакою складу яких є створення небезпеки. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XXVII звітної науково-практичної конференції (5–6 лютого 2021 року): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 128.

об'єкту кримінально-правової охорони, ніж за фактичне заподіяння істотної шкоди. Це дозволить забезпечити принцип пропорційності між видом та мірою покарання і вчиненим кримінальним правопорушенням. Адже, створення небезпеки спричинення істотної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони характеризується нижчим ступенем суспільної небезпечності, ніж безпосереднє заподіяння такої шкоди. Відповідно, цю обставину необхідно імплементувати у санкції шляхом чіткої диференціації видів та розмірів покарання.

У цьому аспекті доцільно розглянути положення ст. 243 КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за забруднення моря. Аналіз санкційного блоку цієї норми дозволяє констатувати, що максимальна міра покарання у ч. 1 ст. 243 КК України становить позбавлення волі на термін до трьох років, тоді як у ч. 2 – від двох до п'яти років позбавлення волі<sup>33</sup>.

Відтак, виникає парадоксальна ситуація, коли за забруднення моря, що призвело до людських жертв, гіпотетично може бути застосовано покарання у вигляді позбавлення волі на коротший термін (наприклад, два роки), ніж у випадку, коли такі дії лише створило небезпеку для життя (враховуючи, що максимальний термін позбавлення волі за таке правопорушення становить три роки). Подібна невідповідність є неприйнятною, оскільки вид і розмір призначеної санкції не є співмірним тяжкості вчиненого діяння.

Більше того, оптимізація та перегляд верхньої межі санкції у ч. 1 ст. 243 КК України не суперечитиме принципу судової дискреції при визначенні покарання, оскільки згадана частина статті передбачає альтернативні види санкцій, які суд може застосувати до винної особи. Слід наголосити на значній аналогії у спектрі юридичної відповідальності та мірах покарання, встановлених чинним КК України. Ця подібність чітко простежується, зокрема, у розділах, що регламентують положення статей 130, 241, 242, та 273 КК України. Ця обставина, узагальнюючи, становить істотний недолік чинного кримінального законодавства, що потребує системного усунення. Логіка правозастосування передбачає, що за кримінальне правопорушення меншої суспільної небезпеки вид та розмір покарання мають бути менш суворими порівняно з більш тяжкими протиправними діяннями. Ступінь тяжкості вчиненого діяння визначається, серед іншого, масштабом та характером істотної шкоди, яка заподіюється об'єкту кримінально-правової охорони внаслідок вчинення такого діяння. Отже, даний аспект потребує ретельного врахування під час розробки та вдосконалення санкцій кримінально-правових норм<sup>34</sup>.

---

<sup>33</sup> Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

<sup>34</sup> Бурачинська Ю. Кримінально-правове значення виокремлення кримінальних правопорушень, ознакою складу яких є створення небезпеки. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XXVII звітної науково-практичної конференції (5-6 лютого 2021 року): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 129.

## ВИСНОВКИ

Феномен «створення небезпеки» як ознака складу кримінального правопорушення потребує детального аналізу, адже в сучасній українській кримінально-правовій доктрині бракує всебічних досліджень цієї проблеми. Ба більше, серед науковців, які у своїх роботах торкалися окремих аспектів цієї теми, не існує єдиного підходу до її вирішення. Зокрема, активно обговорюються такі питання: роль і місце «створення небезпеки» у системі ознак складу кримінального правопорушення; класифікація правопорушень, пов'язаних зі створенням небезпеки; термінологічні поняття для визначення цього явища; а також ключові ознаки, які розкривають зміст поняття «створення небезпеки».

У кримінальному праві поняття «небезпека» має три аспекти. По-перше, вона виступає як реальна можливість завдання суттєвої шкоди у майбутньому. По-друге, небезпека може бути об'єктивною реальністю, коли існує стан загрози, який уже сформувався під впливом певних обставин. Нарешті, цей стан сам собою здатен стати новим джерелом потенційної небезпеки.

Визначено що у кримінальному законодавстві «створення небезпеки» розглядається як уможливлення заподіяння істотної шкоди об'єкту, на який поширюється кримінально-правова охорона. Це також включає виникнення стану, коли такий об'єкт опиняється під загрозою ризику (небезпеки), що є наслідком здійснення винною особою суспільно небезпечного діяння. Саме це діяння породжує небезпеку, яка відображається у зміні об'єктивної реальності та стану об'єкта порівняно з його попереднім становищем. У стані загрози (ризiku) формується нове джерело потенційної шкоди. Іншими словами, у випадках створення небезпеки діяння особи спричиняє суспільно небезпечну зміну реальності: абстрактна (теоретична) можливість нанесення істотної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони, яка існувала раніше, перетворюється на конкретну (реальну), що може реалізуватися в майбутньому. Таким чином, внаслідок таких суспільно небезпечних дій виникає нова реальність (стан), де порушується захищеність об'єкта кримінально-правової охорони, тобто створюється ситуація з підвищеною вразливістю для об'єкта із ризиком заподіяння йому значної шкоди.

## АНОТАЦІЯ

У кримінальному законодавстві створення небезпеки (у широкому сенсі) визначається як ініціювання умов, що уможливлюють завдання істотної шкоди для об'єкта кримінально-правової охорони, а також створення умов, за яких цей об'єкт піддається реальній небезпеці (ризiku). Цей стан є прямим наслідком суспільно небезпечного діяння, вчиненого суб'єктом, що призводить до створення такої небезпеки. У результаті такого акту відбуваються трансформації в об'єктивній дійсності, зокрема, у стані об'єкта, який існував до вчинення діяння.

Дослідження підтверджує, що склад кримінального правопорушення, пов'язаного зі «створенням небезпеки» (або делікт створення небезпеки) в його вузькому розумінні, визначається як сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, характерних для такого роду кримінальних діянь. Основною особливістю цього складу кримінального правопорушення є те, що створення небезпеки або ймовірності заподіяння істотної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони розглядається як суспільно небезпечний наслідок. У рамках

аналізу також встановлено, що запровадження кримінальної відповідальності за створення небезпеки повинно базуватися на врахуванні якісних і кількісних критеріїв. Якісний критерій полягає у визначенні цінності об'єктів кримінально-правової охорони: небезпека має створюватися для тих об'єктів, які відіграють особливу роль у суспільстві, потребують посиленого захисту та є особливо вразливими до заподіяння істотної шкоди. Це вимагає врахування того, для кого або для чого саме створюється зазначена небезпека. Кількісний критерій характеризується ймовірністю реалізації загрози. Це означає, що потрібно оцінити ступінь можливості заподіяння істотної шкоди в майбутньому. У випадках реальної небезпеки для об'єктів кримінально-правового захисту така ймовірність повинна бути високою, що обґрунтовує необхідність застосування кримінальної відповідальності.

Створення небезпеки як суспільно небезпечний наслідок, що є складовою частиною кримінального правопорушення, характеризується низкою визначальних ознак. По-перше, така небезпека не є безпосереднім завданням реальної шкоди, а лише становить ймовірність її заподіяння. По-друге, ця загроза повинна бути реальною і характеризуватися високим ступенем вірогідності реалізації. По-третє, винна особа створює небезпеку не будь-якої шкоди, а саме істотної шкоди, що має вирішальне значення. Попри відсутність безпосереднього настання негативних наслідків, створення такої загрози порушує стан захищеності об'єкта, що перебуває під кримінально-правовою охороною. Додатково, створення небезпеки (або загрози) як суспільно небезпечного наслідку передбачається чинним законодавством і фіксується у диспозиції конкретних статей або частин статей Особливої частини Кримінального кодексу України. У таких випадках це є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, якщо на неї прямо вказано у відповідній нормі закону.

### Література

1. Spurgeon W. A., Fagan T. P. Criminal Liability for Life-Endangering Corporate Conduct. *Journal of Criminal Law and Criminology*. 1981. № 72. Р. 407.
2. Антонюк Н. О. Фактична помилка та поставлення в небезпеку в ході диференціації кримінальної відповідальності за незакінчений злочин. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 289.
3. Бесседна Л. Л. Визначення юридичного терміна як елемента законодавчої системи. *Інформація і право*. 2011. № 3 (3). С. 37–38.
4. Бурачинська Ю. Кримінально-правове значення виокремлення кримінальних правопорушень, ознакою складу яких є створення небезпеки. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XXVII звітної науково-практичної конференції (5–6 лютого 2021 року) : у 2-ох ч. Ч. 2. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 128.
5. Бурачинська Ю. Створення небезпеки або створення загрози як складова понятійного апарату кримінального права. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XXVIII звітної науково-практичної конференції (3–4 лютого 2022 року): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2022. С. 145–147.

6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 1388.
7. Висновок на проєкт Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.01.2023 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/03/16/vysnovok-natsionalnyh-ekspertiv.pdf>
8. Данильян О. Г., Тараненко В. М. Філософія : підручник. Харків : Право, 2010. С. 175.
9. Кваша О. О. Зміст та значення філософських категорій «можливість» і «дійсність» для кримінально-правових досліджень причинного зв'язку. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 303.
10. Кримінальний кодекс України (проєкт) станом на 22 травня 2023. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-05-2023.pdf>
11. Кримінальний кодекс України (проєкт) станом на 30 грудня 2022. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/12/30/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-30-12-2022.pdf>
12. Кримінальний кодекс України (проєкт) станом на 30 січня 2023 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-standom-na-30-01-2023.pdf>
13. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
14. Маслова О. О. Вплив обстановки вчинення кримінального правопорушення на суспільну небезпечність діяння. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 166.
15. Пасічник В. Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління національною безпекою. вісник «Демократичне врядування». 2011. Вип. 7. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/feb/26947/pasichnyk.pdf>
16. Полюга Л. М. Повний словник антонімів української мови. К. : «Довіра», 2006. С. 53.
17. Стаховська Н. Ф. Зміни у лексико-семантичній структурі української [http://www.confcontact.com/2015-nauka-v-informatsionnom-rostranstve/fl2\\_stahovska.htm](http://www.confcontact.com/2015-nauka-v-informatsionnom-rostranstve/fl2_stahovska.htm)
18. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фонетика: підручник. А. К. Мойсієнко, О. В. Бас Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ : Знання, 2010. С. 50.
19. Тихий В. П. Поняття безпеки людини і її правове забезпечення. Вісник Асоціації кримінального права України. 2016. № 1 (6). С. 29.
20. Філософський енциклопедичний словник. В. І. Шинкарук та ін.; НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди. Київ : Абрис, 2002. С. 393.

**Information about the author:**  
**Shevchuk Andrii Vasylovych,**

Ph.D. (in Law),  
Associate Professor at the Department of Criminal Law  
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University  
2, Kotsiubynskoho St., Chernivtsi, 58002, Ukraine